

**Osmanlı Döneminde
Siyasi Partiler**

Urfa Okulu Araştırma Merkezi

I. ve II. Meşrutiyet dönemlerinde kurulan başlıca partiler

1- İttihâd ve Terakki Partisi: İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin temeli İttihad-ı Osmanî Cemiyeti adıyla 3 Haziran 1889'da İstanbul'da atılmıştır. Aynı yıl Paris'teki Jön Türklerin lideri Ahmet Rıza Beyle ilişki kurulmuş ve adı Osmanlı İttihat ve Terâkki Cemiyeti olarak değiştirilmiştir.

Osmanlının çöküşünü ve istibdadı durdurmak amacıyla Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane öğrencileri İbrahim Temo, Abdullah Cevdet, İshak Sukuî, Mehmet Reşit, Hüseyin Ali tarafından kurulmuştur. İttihat ve Terakki

Cemiyeti'nin diğer önemli şahsiyetleri de şunlardı; Talat Paşa, Enver Paşa, Said Halim Paşa, Hüseyin Cahit Bey, Ahmet Rıza Bey, Halil (Menteşe) Bey, Ziya Bey (Gökalp), Şeyhülislâm Musa Kâzım; Emanuel Karaso, Halıaçyan Efendi.

İttihat ve Terakki Cemiyeti 1907 Eylülünde daha önce Selanik'te Mustafa Kemal, İsmet Bey ve arkadaşlarının kurduğu Osmanlı Hürriyet Cemiyetiyle birleşmiştir.

23 Temmuz 1908'de ilân edilen II. Meşrutiyetle birlikte hükümetin çıkardığı bir seçim kanunu ile yapılan Kasım-Aralık seçimlerinde 288 temsilcilik kazanan İttihat ve Terakki Cemiyeti ordu ile birlikte siyasi denetimi ele geçirmiştir.

Cemiyetin 1908’de neşredilen Nizamnamesine göre maksat ve mesleği şu şekilde özetlenebilir. Meşrutiyet idaresinin tesisi, cins ve mezhep farkı gözetmeksizin bütün Osmanlıların maddi ve manevi alanda refahının sağlanması, fesad ve ayrılık çıkaranların yine meşru yollarla engellenmesi. Ayrıca bu cemiyetin Halife Sultan Hazreti Padişaha hürmeti de belirtilmiştir.

1913 Nizamnamesi ile ismindeki “Cemiyet” sözcüğünü atarak kendini “Fırkay-ı Siyasiye” ilân eden İttihat ve Terakki Cemiyeti bu tarihten sonra muhalefetsiz bir meclis ile ülkeyi idare etmiş ve ideolojisinde hayli değişiklikler olmuştur. Osmanlıcılık niteliği yerini Türkçü ve milliyetçi niteliğe bırakmıştır. 1916 kongresinde siyasi programda yapılan değişikliklerle; dini ve şer’i mahkemeler birbirinden ayrılmış, hukuk sisteminde laiklik ilkesi kabul edilmiştir. Sosyal yardım, sağlık işlerine önem verilmiş, milli iktisadi geliştirecek önlemler alınması ve kurumlar oluşturulması kararlaştırılmıştır.

Cemiyet-Fırka yapılarını iç içe yaşatmanın bunalımlı ortamında İttihat ve Terakki Cemiyeti 10 yıla yakın süren iktidarını I. Dünya Savaşı mağlubiyetiyle noktalamıştır. Mondros mütarekesiyle başlayan dönemin daha başlarında İttihat ve Terakki Cemiyeti son kongresini yapmış (14 Kasım 1918), bu kongrede kendini feshettiğini ve Teceddüt Fırkasına dönüştüğünü açıklamıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti yasal yönden tarihe karışmış fakat ittihatçılar kendilerine yeni yol aramaya devam etmişlerdir.

2- Fedakâran-ı Millet Cemiyeti: 1908 Ağustos’unda İstanbul’da kurulan cemiyetin başkanı, Avnullah elKâzımî, genel sekreteri Esad Bey, diğer önemli

şahsiyetleri ise Ali Vefa, Dr. Ali Saip, Abdulkadir Kadri, Hacı Cemal, Ertuğrul Şakir Bey, Sandık amiri Asitaneli Behçet, Yahya Galip, Ahmet Hamdi, Milkan Gürciyan, Arşak Dardağanyan’dır.

Cemiyetin, Meşrutiyetten önce çeşitli yerlere sürülen ve meşrutiyetle beraber İstanbul’a dönen “siyasi mağdurların” örgütü olduğu kesindir.

FMC gayesini hürriyet, eşitlik, adalet gibi değerlerin muhafazası, milletin saadetini sağlamak için maddi ve manevi fedakârlık, Osmanlı memleketinde ilim, sanat sanayi ve ticaretin gelişmesine çalışmak, hükümet işlerine müdahale etmeden, yanlışlarını tenkit, doğrularını takdir etmek olarak açıklamıştır.

Cemiyet İttihat ve Terakki Cemiyeti’ne karşı, kendisinden önce kurulmuş olan diğer partiler gibi genel muhalefet tezlerini işlemiştir. Tek parti yönetiminin sakıncalarına dikkat çekerek, İttihatçıları sert bir dille eleştirmiştir. Memurların bütün kanunsuz işlerini bildiğini ve bunları kamuoyuna açıklayacağını şantaj malzemesi olarak kullanmış ve memurlardan para toplanmıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti ise Cemiyetin bir fesad şebekesi olduğunu iddia etmiştir. Aralarındaki tek ortak bağ ise Kâmil Paşa aleyhtarlığıdır.

Hiçbir zaman meclise giremeyen Cemiyet, çeşitli baskılar altında 31 Mart Hadisesine kadar devam edip kapanmıştır.

3- Mutedil Hürriyetperver Fırkası: Kasım 1909’da İstanbul’da kurulmuştur. Fırka II. Meşrutiyet Parlamentosu içinde kurulan ilk siyasi partidir. Kurucuların bazıları şunlardır; Berat Mebusu İsmail Kemal,

Halep Mebusu Nâfi Paşa, Kerbela Mebusu Mehdi Bey, Priştine Mebusu Hasan Bey, Zor Mebusu Hızır ve Şefik el Müeyyet Bey.

Bu firkada kendinden önceki ve sonraki fırkaların yapısal önceliklerine sahiptir. Üyeleri genellikle bürokrattır. Muhalefet olgusuna önem vermiş, bu konuda batılı kamu hukukçularından faydalanmıştır.

“Osmanlı Milleti” kavramına inanmış, bu milleti meydana getiren unsurları eşitliği ilkesini savunmuştur. Bunu da meşrutiyet rejimi içerisinde parlamentonun işlemesine bağlanmıştır. Parçalayıcı bulduğu “Adem-i Merkeziyet” fikrine karşı çıkmıştır. Aşiretlerin yerleşik olmaları ve uygarlık seviyelerinin yükseltilmesini istemiştir.

İttihad ve Terakki Cemiyeti’ni en fazla yıpratın parti olmuş, İbrahim Hakkı ve Said Halim Paşa hükümetleri zamanında muhalefet saflarında çalışmış, parlamento içinde İttihad ve Terakki Cemiyeti ile hiçbir zaman barışık olmamıştır.

Mutedil Hürriyetperver Fırkası 1911 yılı Kasımında kendisinin de kurucuları arasında olduğu hürriyet ve İtilaf Fırkasına katılmıştır.

4-Osmanlı Islahat-ı Esasiye Fırkası: 1909 yılı sonunda Paris’te kurulmuştur. Önemli şahsiyetleri şunlardır: Şerif Paşa (kurucu ve başkan), Ali Kemal, Mevlânazâde Rıfat, Pertev Tevfik, Dr. Refik Nevzat, Albert Fuat, Kemal Avni Beyler. Fırka eski Stokholm Sefiri Şerif Paşa’nın (Beam Şerif) kişiliğine bağlı bir hareket olmuştur. Eski İttihad ve Terakki Cemiyeti üyesi olan bu şahıs, Londra Büyükelçiliğinin kendisine verilmesi üzerine İttihatçılara cephe almıştır.

İttihad ve Terakki Cemiyeti’ne karşı sert muhalefet yürüten Fırkanın başkanı Şerif Paşa Türkler dışındaki etnik unsurların (özellikle Kürtlerin) koruyucusu olduğunu iddia etmiş ve Fransız kamuoyunda büyük ilgi görmüştür. Diğer bütün fırkalar gibi her alanda hürriyet istemiş bununla beraber Osmanlı Devleti’nin resmi dilinin Türkçe; dininin İslâm olduğunu programına koyma ihtiyacını hissetmiştir. Yurt dışında kurulduğu için hiçbir seçime katılamamıştır.

İttihad ve Terakki Cemiyeti ile ilişkileri çok sert olmuştur. Şerif Paşa İttihatçıların kendisini öldüreceğini iddia etmiştir. İttihatçılar aleyhine kongreler kurmak ve kışkırtıcılık yapmakla suçlanmış, I. Dünya savaşında Arap ve Kürtlerin kışkırtılmasında İngilizlere yardım ettiği ileri sürülmüştür.

1913 Ağustos’unda Paris’e kaçın Şerif Paşa, Hürriyet ve İtilaf Fırkası mensuplarıyla birleşmiş ve Şerif Paşa Hürriyet ve İtilaf Fırkası’na başkan olmuştur.

İbrahim TEMO

5- Osmanlı Demokrat Fırkası: 6 Şubat 1909’da İstanbul’da kurulmuştur. Kurucuları: İbrahim Naci, Giritli Ali, Fuad Şükrü, Dr. Rıza Abut; Pertev Tevfik, Yenişehirli Salih, Mustafa, Sernakinist Rıza Beyler, Dr. Abdullah Cevdet ve Dr. İbrahim Temo.

Jön Türk hareketinde önemli rol oynayan İbrahim Temo, Abdullah Cevdet’in de yardımıyla, 1906-1907 yıllarında çoğunluğu hukuk öğrencisi gençler tarafından kurulan Selamet-i Umumiye Kulübünü siyasi partiye dönüştürmeyi başarmıştır. 31 Mart hadisesinde henüz resmi olarak kurulmamıştır. Fakat teşekkül halindedir ve bir hadise aleyhine düzenlenen eylemlere katılmıştır.

Fırkanın gayesi; sanayici, rençber, esnaf, emek bütün milletin fertleri arasında eşitliği ve hürriyeti müdafaa ve muhafaza etmek; meşrutiyetin bekası ve adaletin uygulanabilmesi için cehalet ve sefaletin ortadan kaldırılması, vatanın içinde bulunduğu duruma sebep olan ayrılıkları ortadan kaldırıp ittihadı sağlamak olarak açıklanmıştır. Fırka ideolojik platformda da çoğulculuk istemektedir.

İttihad ve Terakki Cemiyeti’nin ilk zamanlar Osmanlı Demokrat Fırkası’nı olumlu karşıladığı söyleye-

bilir. Hatta Hüseyin Cahit Bey'in Fırkaya takdirlerini iletmesini bu çerçevede değerlendirebiliriz. Ne var ki daha sonraları muhalefetten hoşlanmayan İttihad ve Terakki Cemiyeti baskılarına artırmış, Osmanlı Demokrat Fırkası'nı ihtilâl çabası içinde olmakla suçlamıştır.

Osmanlı Demokrat Fırkası hiç bir zaman meclise girememiş, muhalefet seline kapılarak 5 Aralık 1911'de Hürriyet ve İtilaf Fırkasına iltihak etmiştir.

6- Osmanlı Sosyalist Fırkası: Eylül 1910'da İstanbul'da, Hüseyin Hilmi (Sosyalist Hilmi), Namık Hasan, Pertev Tevfik, İbnü'l Tahir, İsmail Faik Baha Tevfik, Hamit Suphi Beyler tarafından kurulmuştur.

II. Meşrutiyetin ilanıyla meydana gelen hürriyet ortamında sosyalist fikirle de gündeme gelmiştir. 1908 yılı sonundaki grev hareketleri ve bu hareketlerin yasaklanması girişimleri "sosyalizm" in parlamentoda tartışılmasına sebep olmuştur. Tarihimizde bu ismi taşıyan ilk fırka olan Osmanlı Sosyalist Fırkası hiçbir ara ve genel seçime katılamamıştır.

Yapı olarak gerçek bir sosyalist parti değildir. İttihad ve Terakki Cemiyeti karşısında klasik eleştiriler yapmaktan öteye bir ideolojik tartışmaya da girmemiştir. Kurucu ve yöneticileri arasında işçiye rastlanmamaktadır. Ancak Dr. Refik Nevzat'ın Eylül 1911'de kurduğu Paris Şubesi Marksizm ilkelerine bağlı bir bilimsel sosyalizme inanmaktadır.

İktidar partisinin sosyalizm fikrine herhangi bir olumsuz tavrı olmamıştır. Bu durum İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin kendi sol kanadını ürkütmemek amacıyla yönelik olarak değerlendirilmiştir. Ancak zamanla Osmanlı Sosyalist Fırkası, İttihad ve Terakki Cemiyeti'ne karşı diğer bütün partiler gibi sert muhalefet yapmış, onun hürriyet düşmanı istibdadını eleştirmiştir. Bunun üzerine İttihad ve Terakki Cemiyeti tavrını sertleştirmiş sosyalist kulüpleri, yayın organlarını ve sendikaları kapatmıştır.

Fırkanın sempaticanları zamanla HİF'e kaymış, Paris Şubesi ise 1913'de Paris'te HİF'e katılmıştır.

7- Ahali Fırkası: 21 Şubat 1910'da İstanbul'da kurulmuştur. Kurucuları şunlardır; Gümülcine mebusu İsmail Bey, Karesi Mebusu Vasfi, Konya Mebusu Seyfiddin, Tokat mebusu Mustafa Sabri, Karahisar mebusu Ömer Feyzi, Erzurum Mebusu Şevket Efendiler, Trablusgarp mebusu Ferhad ve Beyazid mebusu Süleyman Sudi Beyler.

Fırka meşrutiyet parlamentosu içinde kurulan ikinci muhalefet partisidir.

Muhafazakâr, sosyal yönü zayıf olan bu parti millet hâkimiyeti, tam eşitlik, basın özgürlüğü, din, vicdan ve ibadet özgürlüğünü savunmuştur. Vergilerde indirim yapılması ve memurların işlerini layıkıyla yapmalarını istemiştir. Ahali Fırkası da Osmanlı İslahat-ı Esasiye fırkası gibi devletin resmi dilinin Türkçe, dininin İslam olduğunu belirtme ihtiyacı hissetmiştir.

Mecliste yapılan "Arnavutluk" tartışmalarında, Arnavutluk'taki harekâtın komutanı Cevat Paşa'yı zulüm yapmakla suçlayarak, Arnavut Mebusların desteğini almıştır. Siyonizm sorunu ve Yahudi aleyhtarlığını sert biçimde ortaya koymuş, dış borçlanmaların Siyonist baskılar altında yapıldığını belirtmiştir.

İbrahim Paşa ve Sait Halim Paşa hükümetlerine karşı sert muhalefet yapmış olsa da, meclis dışı olaylara karışmamış ve mecliste ilk kez iktidar muhalefet ilişkisini sağlamıştır.

Ahali fırkası 1911 yılı aralık ayında diğer muhalefet partilerini yolunu takiben Hürriyet ve İtilaf Fırkasına katılmıştır.

8- Ahrar Fırkası: 14 Eylül 1908'de İstanbul'da Nureddin Ferruh, Ahmet Fazlı, Kıbrıslı Tevfik, Celaleddin Arif, Melih Said, Namık ve Şevket Beyler tarafından kurulmuştur. Fırka 1908 seçimleri öncesi gerçeğe en yakın partileşme teşebbüsü olmuştur. Bir kadro hareketi

olarak değerlendirilen Ahrar Fırkasının nizamnamesi gereği, demokratik bir iç yapıya sahip olduğu söylenebilir.

1908 seçimlerine yalnızca İstanbul'da katılmış ancak kazanamamıştır. Fakat daha sonra İsmail Kemal, Kırkar Zöhrap ve Dr. Rıza Nur gibi mebuslar Fırkaya katılmışlardır.

Ahrar Fırkasının programında ve seçim beyannamelerinde hürriyetçilik, ferdiyetçilik, şahsi teşebbüs, eşitlik, hamiyet ve kalkınma unsurları yer almaktadır. Ayrıca bu fırkanın içinde muhafazakârlar ve adem-i merkezîyetçiler de bulunmaktadır.

Prens Sebahaddin

Partinin iç tüzüğünün idari heyetine bir reis öngörmesine rağmen Partinin reisi hiç bir zaman açıklanmamıştır. Prens Sebahaddin kendisine yapılan başkanlık teklifini kabul etmemiştir. Kamuoyundan en yaygın kanaat ise Kâmil Paşanın Ahrar fırkasının başkanı olduğu yönündedir. Bunun sebebi Sadrazam Kâmil Paşa ile İttihadçılar arasında devamlı cereyan eden çatışma olsa gerektir. İttihad ve Terakki Cemiyeti bu dikbaşlı vezirin kendi denetleme iktidarını iyiden iyiye tehdit ettiğine inanmış ve onunla sıkı bir mücadeleye koyulmuştur. Ayrıca Kâmil Paşa'nın seçimlerde Ahrar Fırkası tarafından aday gösterilmesi ve seçimlerde Ahrar Fırkasını destekleyen Volkan Gazetesinin ideal devlet adamı olarak Kamil Paşa'yı lânse etmesi. Paşa'nın Ahrar Fırkasının Reisi olduğu kanaatini kuvvetlendirmiştir.

31 Mart Hadisesinden sonra Fırka üyelerinden bir kısmı tutuklanıp yargılanmış bir kısmı ise ülkeyi terk etmişlerdir. 30 Ocak 1910'da yurda dönen kâtib-i umumu Ferruh Bey Fırkanın sonunu ilân eden bir bildiri yayınlamıştır.

Burada Sadrazam Kâmil Paşa'nın Ahrar Fırkası ile olan ilişkisinin de doğrudan açığa çıktığını görüyoruz. Zira yukarıda ifade ettiğimiz gibi 5 Ağustos 1908-14 Şubat 1909 ve 29 Ekim 1912-23 Ocak 1913 yılları arasında hükümet kuran ve Sadrazamlık yapan Kâmil Paşa'nın Ahrar Fırkası'nın gizli başkanı olduğuna dair kamuoyunda bir kanaat vardır.

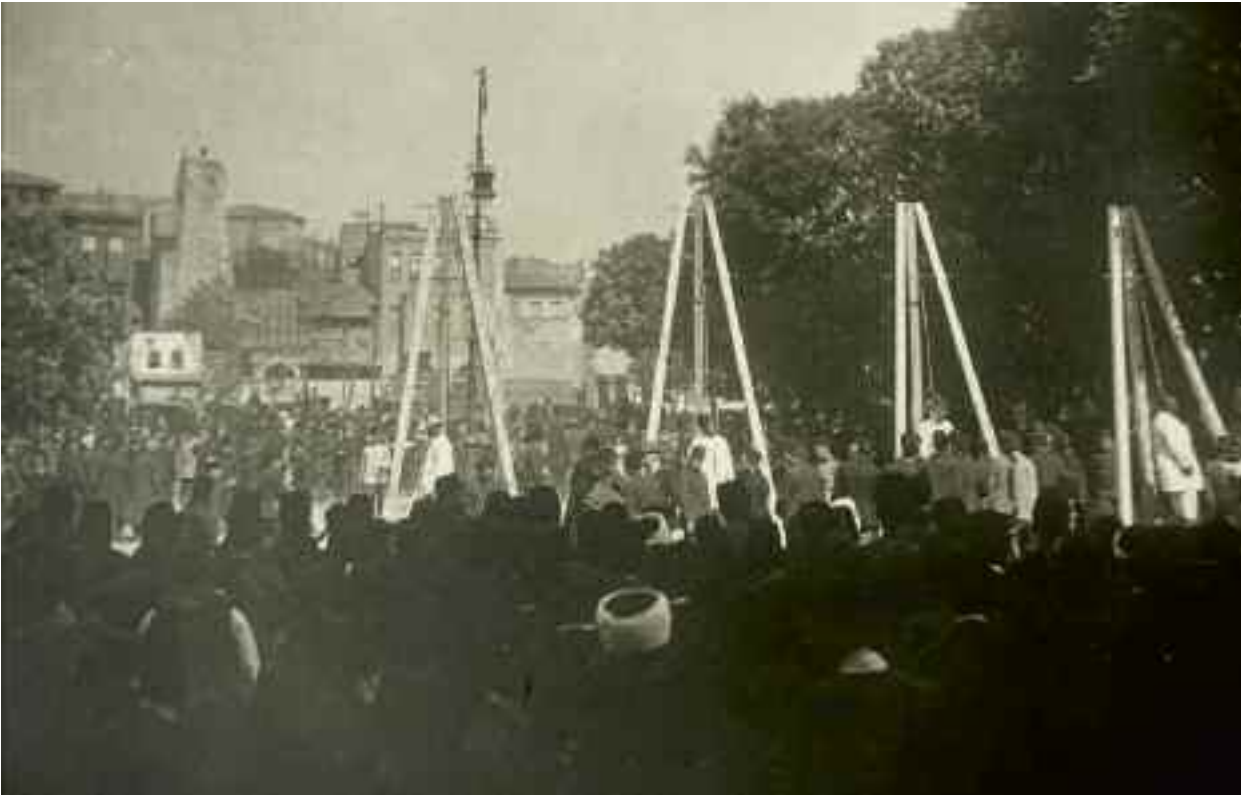
9- İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti: Cemiyet İstanbul'da resmi olarak Ayasofya'da okutulan Mevlid-i Şeriften sonra 5 Nisan 1909'da kurulmuştur.

Kurucuları arasında; Derviş Vahdeti, Süheyl Paşa, Şeyh Mehmed Sadık, Ferik Rıza Paşa, Şeyh Seyyid Müslim Penah Efendi, Kadiri Şeyhi Muhammed Efgani Efendi, Tevfik Efendi ve Bediüzzaman Said-i Kürdi İbni Mirza gibi isimler vardır.

Yine aynı nizamnameye göre cemiyetin maksadı; Bütün İslâm milletlerinin ahlâkî ve içtimaî hayatını düzene koyan Kur'an-ı Kerim'in getirdiği şeriatın kıyamete kadar devamına çalışmak, Müslümanların siyasi ve içtimai faaliyetlerini artırarak birleştirmek, meşvereti muhafaza etmek ve bütün Müslümanları saldırılara karşı korumaktır. Meşrutiyet dairesinde hareket eden bütün partilerin destekçisi, kamu düzenini tehdit edenlerin ise karşısında olacaktır.

Görüldüğü gibi siyasi amaçlı bir cemiyetten çok, ibadet ve Sunnet-i seniyyeye ittiba, Müslümanlar arasında birlik duygularını, geliştirmek maksadıyla kurulmuştur İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti.

Ne var ki Bediüzzamanın ifadesiyle "Dinde hassas, muhakeme-i akliyyede noksan Derviş Vahdeti'nin aşırı hareketleri yüzünden büyük zarar görmüş, 31 Mart Hadisesine karışmıştır. Bediüzzaman Volkan'da Derviş Vahdeti'yi "Edipler edepli olmalı, hem de edeb-i İslamiye ile müteeddib olmalı... İttihad-ı Muhammedi bütün müslümanlara şamildir. Hariç kimse yoktur." (Volkan Gazetesi, s.90) şeklinde ikaz etmişse de onu dinlememiş ve hem cemiyetin hem de kendisinin sonunu hazırlamıştır. 31 Mart Hadisesinden sonra Derviş Vahdeti ve bir çok kişi Divan-ı Harb-i Örfi'de yargılanmış idam edilmiş, bazıları ise ağır cezalara çarptırılmışlardır. İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti bu hadiseden sonra kapanmıştır.

İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti ve Ahrar Fırkası: İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti bir siyasi Parti olmayıp, tüzüğünde de belirttiği gibi başlıca maksadı bütün Müslümanların içtimai ve ahlâki yönlerini sünnet-i seniyyeye göre geliştirmek, meşvereti muhafaza ederek, İslâmiyeti ve Müslümanları hücumlara karşı korumaktır. Bu nedenle İttihad ve Terakki Cemiyeti'ne karşı hükümeti ve Kâmil Paşa'yı desteklemiştir.

Cemiyetin yayın organı olan Volkan Gazetesi açıkça Ahrar Fırkasını ve Kâmil Paşa'yı destekleyen yazılar neşredip, İttihadcılarını siyasetlerini tenkid etmiştir. ayrıca Prens Sebahaddin'in görüşlerine de yer vermiş ve onu destekleyen yazılar da yayınlamıştır. 1908 seçimlerinde ise Ahrar Fırkasını desteklemiştir. Gazetenin bu tutumundan dolayı, 31 Mart Hadisesinde aktif rolü olduğu tesbit edilen Volkan'ın başyazarı Derviş Vahdeti ile İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti özdeşleştirilmiş ve İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti'nin Ahrar Fırkasının dini kolu olduğu iddiası ortaya atılmıştır.

31 Mart olayları yüzünden AF ve İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti birbirine bağlı olarak muamele görmüş ve zamanın siyasi otoritesi tarafından bu karşılığın faturası fırkaya ve İMC'ye birlikte çıkarılmıştır. Yani İMC tarihe karışırken, bütün bu olayların suçu üzerine yıkılan Ahrar Fırkası da kendini feshetmek zorunda kalmıştır.

10. Hürriyet ve İtilaf Fırkası: 21 Kasım 1911'de İstanbul'da kurulmuştur. Kurucuları; İsmail Hakkı Paşa (Amasya), Dr. Dagavaryan (Sivas) Mustafa Sabri (Tokat) Abdülhamit Zahrevi Efendi (Hama), Volşetrinli Hasan Bey (Priştine), Dr. Rıza Nur (Sinop), Damat Ferit ve Müşir Fuat Paşalar (Ayan Meclisi üyeleri), Ferik mütekeaidi Süleyman Paşa, miralay Mütেকaidi Sadık Bey ve Gazeteci Tahir Hayreddin Beyler'dir.

Fırka İttihad ve Terakki Cemiyeti karşısındaki bütün muhalif irmaklarının aktığı bir göldür. Meclis içindeki muhalefet olan partileri Mutedil Hürriyetperver ve Ahali Fırkaları çekirdeğini oluşturmuşlar, Rum, Bulgar, Arnavut, Arap, Ermeni mebuslarının büyük bir bölümü ve bağımsız mebuslarda Fırkaya katılmışlardır.

Mahmut Şevket Paşa

İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin Türkçülük fikrine karşı Osmanlılık fikrini savunmuştur. Bunda kendi milliyetlerini savunan azınlıkların etkisi vardır. Adem-i merkezîyetçi ve teşebbüs-ü şahsîcîdir. İttihad ve Terakki Cemiyeti gibi meşrutiyeti savunmuşlar ancak İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin bunu soysuzlaştırdığını iddia etmişlerdir. İttihad ve Terakki Cemiyeti gibi HİF'de sosyalist fikirlere karşı olmuştur ve dış sermayeye kolaylık sağlanması gerektiğini düşünmektedir. Aralarındaki fark borcun Deutsche Bank'dan mı, yoksa Osmanlı Bankası aracılığı ile İngiliz Fransız kapitalistlerinden mi sağlanacağı hususundadır.

İttihad ve Terakki Cemiyeti ile HİF birbirlerine karşı acımasız davranmışlar, karşılıklı sindirme ve darbe hareketlerini girişmişlerdir. Aralarındaki ilişki bir parti mücadelesinden çok, parti savaşı diyebileceğimiz bir niteliğe bürünmüştür. İktidar olabilmek için gayr-i meşru yollara başvurmuşlardır.

Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmesinden sonra (11 Haziran 1913) HİF'in bazı elemanları Sinop'a sürülmüş, ağır cezalara çarptırılmış, bazıları idam edilmiş, bazıları ise yurt dışına sürülmüşlerdir. Böylece çok partili siyasi hayat son bulmuş ve İttihad ve Terakki Cemiyeti istibdadı başlamıştır.

Daha sonraları yurt dışında bulunan grup İtilaf devletlerinin de yardımını almak "İkinci Jön Türk Muhalefet Hareketini" başlatacak ve mütareke döneminde, güçlenmek için yeniden ortaya çıkacaktır.

OSMANLI DÖNEMİNDE KURULAN İLK PARTİLER (Özet)

İttihat ve Terakki

1889, İstanbul.

Genel Başkan: Ali Rüşti. Kurucu Üyeler: İbrahim Temo, Abdullah Cevdet, İshak Sükûti, Mehmed Reşid, Hüseyinzade Ali

Osmanlı Ahrar Fırkası

1908, İstanbul.

Kurucuları: Nureddin Ferruh, Ahmet Fazlı, Kıbrıslı Tefrik, Nazım, Şevket, Celalettin Arif, Mahir Sait (Perde arkasından Prens Sabahaddin tarafından yönetildi.)

Osmanlı Demokrat Fırkası (Fırka-i İbad)

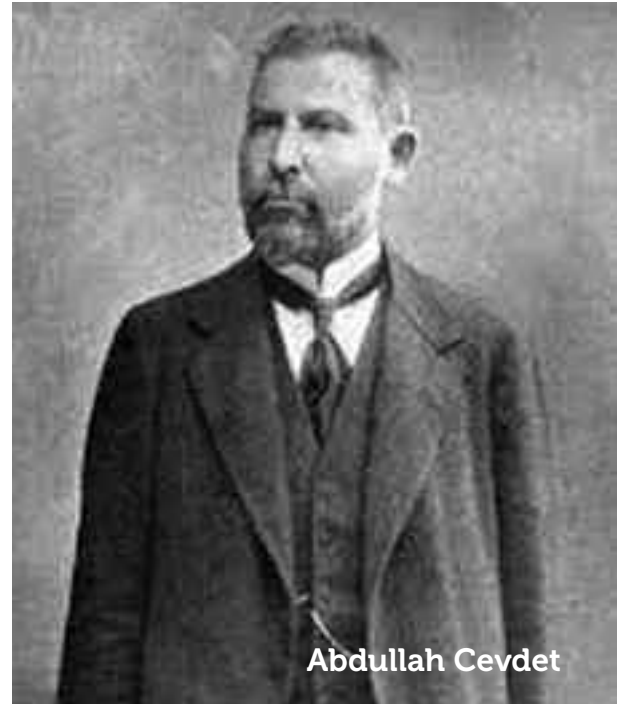
1908, İstanbul.

Kurucuları: İbrahim Naci, Giritli Ali, Fuat Şükrü, Dr.Rıza Abud, Pertev Tefrik, Yenişehirli Salih, Mustafa, Rıza, Dr.Abdullah Cevdet, Dr. İbrahim Temo

Fedakâran-ı Millet Cemiyeti

Ağustos 1908,

İstanbul. 1908 seçimlerine katılmadığı gibi 31 Mart Vakası'ndan sonra da siyasal hayattan çekilmiş ve kapanmıştır.

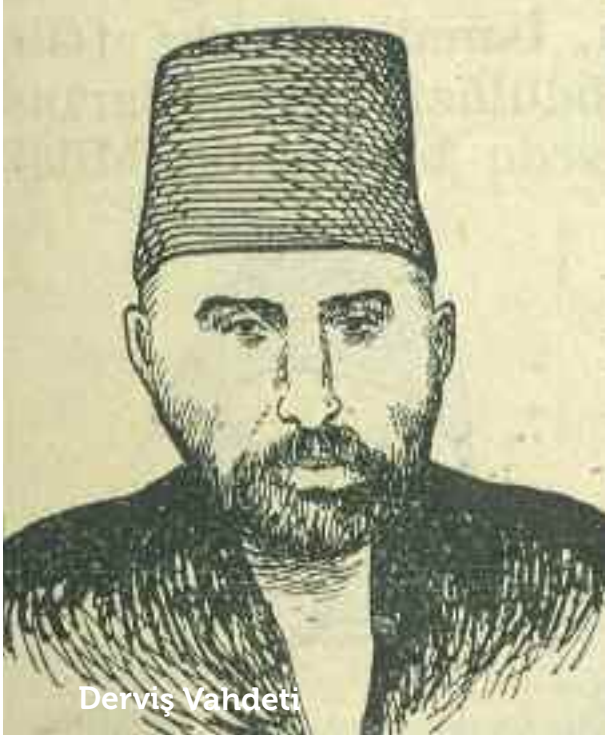

Abdullah Cevdet

Heyet-i Müttefika-i Osmaniye

17 Nisan 1909, İstanbul.

Kısa sürede kapanan ölü doğmuş bir siyasi parti olmuştur.

Derviş Vahdeti

İttihad-ı Muhammedi Fırkası

(Fırka-i Muhammediye)

1909, İstanbul.

Kurucu ve Yöneticileri: Süheyl Paşa, Mehmet Sadık, Mehmet Emin Hayreti, Ahmet Esat, Mehmet Emin, Hafız Mehmet Sabri, Şevket Efendi, Bediüzzaman Said Nursî, Hacı Hayri, Raşit, Ferik Rıza Paşa, Faruki Ömer, Şevki Efendi, Seyyid Müslim Penah, Refik, Muhammed Efgani, İhsan, Hayri Abdullah Ziyaeddin, Şeyh Ali, Hacı Kazım, Hacı Mehmed, Tevfik Derviş Vahdeti.

İslahat-ı Esasiye-i Osmaniye Fırkası

1909, Paris.

Genel Başkan: Şerif Paşa Üyeler: Mevlanzade Rıfat, Ali Kemal, Pertev, İzmirli Kemal Avni, Nihad Reşat (Belger)

Mutedil Hürriyetperveran Fırkası

Kasım 1909, İstanbul.

Fırkayı oluşturan 1908 seçimlerinde seçilmiş mebuslar Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na katıldıklarından parti olarak hiçbir seçime katılmadan kapanmıştır.

Ahali Fırkası

1910, İstanbul.

Genel Başkan: Gümülcine Mebusu İsmail Bey
Üyeler: Vasfi, Ferhad, Şevket, Ömer Lütfi, Zeynelabidin, Mustafa Sabri, Fevzi, Şükrü Bey.

Osmanlı Sosyalist Fırkası

1910, İstanbul.

Genel Başkan: İştirakçi Hilmi Üyeler: Namık Hasan, Pertev, Tevfik, İbnil Tahir, İsmail Faik, Baha Tevfik, Hamid Suphi

Paris Şubesi Kurucu: Dr. Refik Nevzat, Üyeler: Avni Kemal, Hoca Kadri, Fuat Nevzat, Memil Zeki.

Hürriyet ve İtilâf Fırkası

1911, İstanbul.

Kurucular: İsmail Hakkı Paşa, Dr.Dagavaryan, Mustafa Sabri, Abdülhamid Zöhravi, Müşir Fuat Paşa, Damat Ferit Paşa, Ferik Süleyman Paşa, Volçentrinli Hasan, Miralay Sadık, Dr. Rıza Nur, Tahir Hayrettin.

Halâskâr Zâbitân Grubu

1912, İstanbul.

Kurucu ve Yöneticiler: Kurmay Binbaşı Gelibolulu Kemal (Şenkıl), Kurmay Kolağası Kastamonulu Hilmi, Sürvari Kaymakamı Recep, Bahriye Binbaşısı İbrahim Aşki, Yüzbaşı Kudret.

Millî Meşrutiyet Fırkası

1912, İstanbul.

Genel Başkan: İfınam Başyazarı, eski Kütahya Milletvekili Ahmet Ferit (Tek) -Üyeler: Akçoraoğlu Yusuf, Müderris Zühtü, Mehmet Ali Cemil Bey, Ethem Nejat, Mustafa Suphi.

Radikal Avam Fırkası

1918, İstanbul.

Genel Başkan: Mevlanzade Rıfat Üyeler: Emin Ali, Yazar Mazlum, Müdafaa Gazetesi Sahibi Ragıp, Tüccar Mehmet Faik.

Osmanlı Hürriyetperver Avam Fırkası

1918, İstanbul.

Kurucu ve Yöneticiler: Ali Fethi (Okyar), Hüseyin Kadri.

Teceddüt Fırkası

1918, İstanbul.

Kurucular: Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti son kongre üyeleri Yöneticiler: Başkan, Senato üyesi Hüsnü

Ali Fethi Paşa

Paşa, Senatör Seyid Bey, Mavrokordato Efendi, Yunus Nadi (Abaloğlu), Şemsettin (Günaltay), İhsan, Orfanidis, Hamdi, Faik (Kaltakkıran), Sabri, Reşit Paşa, Galip Bahtiyar, Dr.Tevfik Rüştü (Aras), Babanzade Hikmet, Parsamyan, Mustafa Fevzi, İsmail Canbulat ve Sason Efendi.

Ahali İktisat Fırkası

1918, İstanbul.

Kurucu ve Yöneticiler: Ermenaklı Tüccar Mehmet Nuri, Gazeteci Öğretmen Lütü Arif Kanber, Eskişehirli

Tüccar Hüseyin Hüsnü, Ahmet Hamdi (Başar-Limancı Hamdi).

Selamet-i Osmaniye Fırkası

1918, İstanbul.

Kurucular: Sabık Amasya Mebusu İsmail Hakkı Paşa, Ulemadan Fazıl Efendi, Emekli Ferik Ferit Paşa, tüccar Kudret Haki, Eski İstanbul Polis Müdürlerinden Mehmet Ali (Fesçioğlu), Soysallıoğlu İsmail Suphi, Hasan Hicabi, Emekli Miralay Behzad, Ulemadan Zeki Bey.

Sosyal Demokrat Fırkası

1918, İstanbul.

Kurucu ve Yöneticiler: Dr. Hasan Rıza, Cemil Arif (Alpay), Tahsin, Habib Bey.

Millî Ahrar Fırkası

1919, İstanbul.

Kurucu ve Yöneticiler: Asaf Muammer, Soysallıoğlu İsmail Suphi, Agah Mazlum, Bekir Sami (Kunduh), Cami, Tevfik Hamdi, Refik İsmail, Süleyman Nüzhet, Şakir Sarıca, Abdülhak Şinasi (Hisar), Mahir Sait, Mehmet Refik Beyler.

Türkiye İşçi ve Çifti Sosyalist Fırkası

1919, İstanbul.

Kurucular: Ahmed Akif, Ethem Nejat, Dr. Şefik Hüsnü.

Ortadaki kalpaklı Tevfik Rüştü Aras

Mehmet Emin Yurdakul

Milli Türk Fırkası

1919, İstanbul.

Kurucu ve Yöneticiler: Ahmet Ferit (Tek), Mehmet Emin (Yurdakul), Ahmet Hikmet (Müftüoğlu), İktisat Müderrisi Zühdü, Yusuf Akçoraoğlu, Dr.Abdülhak Adnan (Adıvar), İsmail Hakkı.

Hürriyet ve İtilâf Fırkası

1919, İstanbul.

Fırka bu tarihte yeniden faaliyete geçmiştir. Yeni Yöneticiler: Başkan Müşir Nuri Paşa Üyeler: Müşir Zeki Paşa, Ayan azası Abdülkadir, eski Konya Mebusu Zeynelabidin, eski Tokat Mebusu Mustafa Sabri, eski Karesi Mebusu Vasfi Efendi, Süleyman Paşa, Celalettin Paşa, Ali Kemal, Refik Halid (Karay), Nureddin, eski Tahran Sefiri Hasip, sabık Maarif Nazırı Rıza Tefvîk (Bölükbaşı), Tüccardan Hacı Osman ve Mehmet Ali Beyler.

Osmanlı Mesai Fırkası

1919, İstanbul.

Kurucuları İstanbul'daki fabrikalar işçi ve müstahdem delegelerdir. Yöneticiler: Makine Mühendisi H.Memduh, Muharrir Avni Ali, Hasan Muslihiddin, Yusuf, Vahidettin, Seyyit, Hüseyin, Lütfi, İsmail, İhsan Bey.

Osmanlı Çiftçiler Cemiyeti Fırkası

1919, İstanbul.

Yöneticiler: Hamdullah Emin Paşa, Mehmet Esat

Paşa (Işık), Mehmet Emin Paşa, İsa Ruhi Paşa, Mustafa Münif Paşa, Dr.Mustafa Hulusi, Ali Haydar, Yusuf Mazhar, Mehmet Mahfî, Hüseyin Hüsni, Nazım, Ali Rıza Bey

Türkiye Sosyalist Fırkası

1919, İstanbul.

Osmanlı Sosyalist Fırkası bu tarihte yeniden faaliyete geçmiştir. Yöneticiler: Hüseyin Hilmi, Mustafa Fazıl

Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası

22 Eylül 1919, İstanbul.

Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın işgalcilerden yanan tutumuna karşı Dr.Şefik Hüsni ve Mustafa Suphi etrafında oluşan parti. Yöneticiler: Dr. Şefik Hüsni, Mustafa Suphi

Amele Fırkası

1920, İstanbul.

Kurucu ve Yöneticiler: Amiralzade Cemal Hüsni, Avukat Radi, sabık memur Mehmet Behçet ve Haydar, kömür müteahhidi Mehmet Kamil, Hüsni Paşazade Seyit Bilal, kömür katibi Ali Haydar Bey ve Vanlı Mehmet Baba, Mehmet Ali Ağa

Türkiye Komünist Partisi

10 Eylül 1920, Ankara.

Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası yerine kurulan yasadışı parti Merkez Komitesi Başkanı: Mustafa Suphi Kurucu ve Yöneticiler: Arif Oruç, Emekli Binbaşı Hacıoğlu Salih, Şerif Manatof, Ethem Nejat

Yunus Nadi

Halk İştirakiyen Fırkası

1920, Ankara.

Türkiye Komünist Partisi'nin yasal kolu olarak kurulan parti. Kurucu ve Yöneticiler: Nazım Resmor (Öz-telli), Mehmet Şükrü (Koç), Şeyh Servet, Salih Hacıoğlu

Türkiye Zürra Fırkası 1920, İstanbul.

Kurucu ve Yöneticiler: Cevat Rüştü, Şükrü, Yahya Sezai, Abdülaziz Mecdi Bey

Türkiye Komünist Fırkası

18 Ekim 1920, Ankara.

(Atatürk'ün politik nedenlerle kurdurduğu ve üç ay sonra lağvettiği fırka) Kurucu ve Yöneticiler: Dr. Tevfik Rüştü (Aras), Mahmut Esat (Bozkurt), Mahmut Celâl (Bayar), Yunus Nadi (Abaloğlu), Kılıç Ali, Hakkı Behiç (Bayiç), İhsan (Eryavuz), Refik (Koraltan), Eyüp Sabri (Akgöl) ve Süreyya (Yiğit)

Müstakil Sosyalist Fırkası

1922, İstanbul.

Kurucu ve Yöneticiler: Türkiye Sosyalist Fırkası'ndan ayrılmış tramvay işçilerince kurulmuştur.

Kaynaklar

- Ahmet Cevdet Paşa, Tezâkir, Yay. Cavit Baysun, 4 Cilt, Ankara 1991.
 Akşin, Sina vd., Türkiye Tarihi, Cilt: III-IV, Cem Yay., İstanbul 1993.
 "I. Meşrutiyeti Son Verilmesinin Sebepleri", Hac. Ün. Ed. Fak. Dergisi, IV/1 (1986), Ankara, ss. 96-105.
 Bayur, Hikmet, "İkinci Meşrutiyet Devri Üz. Bazı Düşünceler", Bel-leten, XXIII/90 (1959), Ankara, ss. 267-285.
 Çay, M. Abdülhalûk, "1876 Meşrutiyet Meclisi", Hac. Ün. Ed. Fak. Dergisi, IV/1 (1986), Ankara, ss. 75-88.
 Kalaycıoğlu, Ersin, Sarıbay, A. Yaşar (ed.), Türk Siyasal Hayatının Gelişimi, İstanbul 1986.
 Kapani, Münci, Politika Bilimine Giriş, Ankara 1989.
 Karpat, Kemal, Türk Demokrasi Tarihi, İstanbul 1967.
 Kili, Suna; Gözübüyük, Şeref, Türk Anayasa Metinleri, İstanbul ty.
 Lewis, Bernard, Modern Türkiye'nin Doğuşu, Ankara 1984.
 Ma'rûzât, Haz. Y. Halaçoğlu, İstanbul 1980.
 Oktay, Cemil, "Hum" Zamirinin Serencamı, İstanbul 1991.
 Ortaylı, İlber, İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı, İstanbul 1987.
 "II. Abdülhamit Dön. Anayasal Rejim Sorunu", Hac. Ün. Ed. Fak. Dergisi, IV/1 (1986), Ankara, ss. 55-62.
 Osmanlı Mebusan Meclisi Reisi H. Mentеше'nin Anıları, Giriş: İsmail Arar, Hürriyet Vakfı Yay. İstanbul 1986.
 Pantül, Mehmet, Türk Parlamento Hukukunda İkinci Meclisler, Ankara 1982.
 Said Halim Paşa, Buhranlarımız ve Son Eserleri, Haz. M. Ertuğrul Düzdağ, İstanbul 1993.
 Shaw, Stanford J., Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, Çev. Mehmet Harmancı, 2 Cilt, İstanbul 1982.
 Tunaya, Tarık Zafer, Türkiye de Siyasal Partiler, Cilt: I, III, İstanbul 1988, 1989.
 Türk Parlamentoculuğunun İlk Yüzyılı 1876-1976, Haz. Siyasi İlimler Türk Derneği, Ankara 1978.

